

COBISS.Net

A délszláv államok egységes könyvtári információs rendszere

Előzmények

Szlovéniában a könyvtárak gépi adatfeldolgozása terén az első lépéseket 1984-ben tették meg, ekkor készült el az első kísérleti könyvészeti címleírás a Maribori Egyetem Számítástechnikai Központjában. 1986-ban helyezték üzembe a WAX 8800-as számítógépet, amelyen már UNIMARC formátumban készült a gépi címleírás. 1987-ben egy kormányrendelet nyomán Mariborban megalakult az IZUM, az Információtudományok Intézete, amely létrehozta és ma is működteti a COBISS¹ egységes könyvtári adatbázist, amelynek jelenleg egész Szlovéniában 367 könyvtár a tagja.²

Az IZUM fejlődési szakaszai

1987-ben az akkori Jugoszláv Nemzeti Könyvtárak Közössége az egységes könyvtári információs rendszer és a jugoszláv tudományos és technológiai rendszer kialakítása céljából megállapodott abban, hogy az egységes jugoszláv információs és bibliográfiai adatbázist a maribori IZUM építse ki. Az akkori távközlési technológia keretében 1988 és 1991 között ez létre is jött. Az akkori jugoszláv tagköztársaságok fővárosaiban³ és a két autonóm tartományi székvárosban⁴ székelő nemzeti könyvtárakban beüzemelték a helyi szervergépeket, kiépítették a hálózatokat, megkezdődött a könyvtárosok továbbképzése, röviddel később megkezdődött az adatbázisok feltöltése a bibliográfiai rekordokkal. 1991 júniusában, amikor Szlovénia önállósodását követően kitört a délszláv háború, a COBISS adatbázisnak az egész államközösség területéről 55 könyvtár volt tagja.

A délszláv háború éveiben (1991–1996) a többi volt jugoszláv tagköztársaság nemzeti könyvtárai között szünetelt a bibliográfiai adatsere-forgalom. Voltak különféle próbálkozások, egyoldalú adatsere letöltések, de több mint tíz évnek kellett elmúlnia, hogy a maribori IZUM és a szlovén kormány hathatós támogatásával most már COBISS.Net néven létrehozzák a több országra kiterjedő on-line könyvtári adatbázist.

Az 1991-ben megalakult Szlovén Köztársaságban a nemzeti könyvtári adatbázis fejlesztésével és működtetésével a Felsőoktatási és Tudományügyi, valamint az Oktatási és a Művelődési Minisztérium továbbra is az IZUM intézményt bízta meg. A '90-es évek elején először a regionális, majd a nagyobb városi könyvtárak integ-

rálására került sor az országos adatbázis keretében. A tudományi és az oktatásügyi minisztérium hathatós támogatásával ezzel egyidőben folyt a három szlovéniai egyetemi város (Ljubljana, Maribor és Koper) egyetemi kari és szakkönyvtárainak bekapcsolódása. Időközben elkészült az opac program interneten keresztül is elérhető webes változata. 1999-ben kezdte meg működését a SICRIS kutatói adatbázis, egy évvel később a CONOR névkataszter. Mindkettő folyamatosan az új adatokat a COBISS adatbázisból merítette. 2000-ben került sor a Web of Science és az IZUM közötti együttműködési szerződés aláírására, 2001-ben minisztériumi támogatással lehetőség nyílt arra, hogy az OCLC adatbázisból közvetlenül bibliográfiai rekordokat lehessen átvenni és további bővíteni. 2001-ben Szlovénia-szerte több mint 250 különféle típusú könyvtár volt az adatbázis aktív felhasználója és tagja.

A nemzeti virtuális könyvtárak létrejötte és együttműködése

A nemzeti virtuális könyvtárak Szlovéniában, Szerbiában, Bosznia és Hercegovinában, Macedóniában, valamint Montenegróban eltérő körülmények között alakultak meg. Feladatuk, céljuk és rendeltetésük megegyezik minden országban: folyamatosan működtetik és gyarapítják a nemzeti könyvtári adatbázist, képviselik és prezentálják a virtuális könyvtárak tevékenységét. Jogi és adminisztratív szerepet töltenek be, továbbfejlesztik a meglévő hálózatot, szerződéseket kötnek az újabb és a módosított könyvtári COBISS programcsomagokra, ellenőrzik a hálózat tevékenységét és biztosítják az adatvédelmet. Felügyelnek a központi adatbázis és az egész hálózat folyamatos működésére. Továbbképzéseket szerveznek a felhasználók részére, s együttműködnek a COBISS.Net hálózat többi tagjával,⁵ lehetővé teszik a nemzeti bibliográfiák kölcsönös felhasználását a nemzeti és a COBISS.Net hálózathoz csatlakozott országok könyvtárai részére. Kapcsolatokat építenek ki az európai és más világrészekén lévő könyvtári adatbázisokkal.

A COBISS.Net keretében együttműködő könyvtárak 2003. február 27-én Belgrádban szerződést írtak alá. Ennek értelmében a COBISS.SI, a COBISS.BH, a COBISS.MK, a COBISS.SR és a COBISS.CG (Szlovénia, Bosznia és Hercegovina, Macedónia, Szerbia és Montenegró) önálló könyvtári információs adatbázisként működnek. Így lehetőség van arra, hogy a kölcsönösség elve alapján valamennyi ország nemzeti COBIB központi adatbázisból és az OCLC-ből (WorldCat) bibliográfiai rekordokat vegyen át. A COBISS.Net keretében évente mintegy 25 000 bibliográfia rekord cseréjére került sor.

A COBISS.NET fő céljai:

1. Felgyorsítani a könyvtárak és a munkafolyamatok gépesítését az együttműködő országok és azok könyvtárai között. Ily módon lehetőség nyílik a naprakész, gyors információáramlás biztosítására az internet segítségével.
2. Felhívni a figyelmet az albániai, bulgáriai, a horvátországi és a koszovói érdekelt könyvtárak körében az adatbázis hasznosságára és biztosítani számukra a hozzáférést a COBISS.Net hálózaton keresztül.
3. Összehangolni a könyvtári dokumentumok gépi feldolgozását a nemzetközi szabványok alapján.
4. A kölcsönösség elvén alapuló információs rendszerek kialakítása az együttműködő országok adatbázisai között a kutatói szféra részére.

5. Felkelteni a figyelmet a hálózat keretében együttműködő országok érdekelt minisztériumainak és egyetemi karainak a kutatói bibliográfiák vezetésére az adott tipológiai besorolás alapján.
6. Felgyorsítani a kutatói tevékenységet, ami nagymértékben hozzájárulhat az illető országok mielőbbi gazdasági fellendüléséhez.

Rövid áttekintés

Bosznia és Hercegovina

A bosznia-hercegovinai virtuális könyvtár megalakulásának kezdetei 1997-re nyúlnak vissza, ekkor fogadták el az ország területén lévő könyvtárak gépesítéséről szóló tervezetet. A terv megvalósítására és kivitelezésére a délszláv térségben dúló háború miatt csak 1998 és 2000 között került sor, a pénzeszközök java részét a szlovén kormány biztosította. A maribori IZUM képviselői 1998-ban öt boszniai egyetemmel szerződést kötöttek azzal a céllal, hogy létrehozzák a COBISS Centar intézetet. Mindazon könyvtárak, amelyek csatlakoztak a COBISS. BH könyvtári adatbázishoz, új számítógépes felszerelést kaptak, és kezdetét vette a könyvtárosok és az informatikusok képzése, ezen több mint háromszáz személy vett részt.

1998 februárjában a Banja Luka-i, a mosztári, a tuzlai egyetemek, valamint a maribori IZUM szerződést írt alá a COBISS Centar megalakításáról, amely mint közintézmény arra lett volna hivatott, hogy elősegítse az ország területén a könyvtári információs hálózat kialakítását és folyamatos működését. A következő években a COBISS Centar állandóan pénzügyi nehézségekkel küzdött, áthidaló megoldásokat részben a bosnyák föderáció kormánya és szponzorok nyújtottak. A Boszniai Föderáció, a Boszniai Szerb Köztársaság⁶ és a Szlovén Köztársaság illetékes miniszterei 2001 júniusában újabb megállapodást írtak alá a boszniai és a szlovén könyvtárak közötti hálózat kiépítéséről, de a szerződésben vállalt kötelezettségeket az ottani minisztériumok nem teljesítették. A működési költségek hiánya miatt a COBISS Centar dolgozói 2004 szeptemberében annyira kilátástalannak látták a helyzetet, hogy elhagyták az intézményt, és a felszerelést a sarajevói Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban helyezték letétbe.

2004 decemberében a Sarajevói Régió oktatási és tudományügyi minisztériuma biztosította az anyagi feltételeket az intézmény újraindulásához és a folyamatos működéséhez. 2005 március 9-én újabb szerződés aláírására került sor a sarajevói Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, valamint a maribori IZUM között, s egy hónappal később, 2005 április 5-én 12 könyvtárral megkezdte működését a COBISS.BH – a bosnyák virtuális könyvtár négy főállásban dolgozó munkatárssal.

A boszniai Föderális Oktatási és Tudományügyi Minisztérium, valamint a Sarajevói Régió illetékes minisztériuma a boszniai Nemzeti és Egyetemi Könyvtárral karöltve 2006 februárjában újabb szerződést írt alá, és ezután vette kezdetét az E-CRIS, a tudományos intézményeket, kutatókat és kutatói projekteket nyilvántartó adatbázis működése. 2006 szeptemberében már 14 nagyobb könyvtár működött a COBISS.BH⁷ keretében, köztük a boszniai és hercegovinai Nemzeti és Egyetemi Könyvtár Sarajevóban, a Boszniai Szerb Köztársaság Nemzeti és Egyetemi Könyvtára Banja Lukán. Amellett hét egyetemi kar könyvtára Saraje-

vóban, valamint a tuzlai, zenicai és a mosztári egyetemi és regionális könyvtárak kapcsolódtak e rendszerhez.

Montenegró

A montenegrói COBISS könyvtári adatbázis 2001 óta működik. Az országos hálózat kialakulása és indítása itt sem volt zökkenőmentes. Az első időszakban a Montenegrói Egyetem rektora nem támogatta az illetékes minisztériumok ilyen irányú tevékenységét. Az oktatási és a tudományügyi, valamint a művelődési minisztérium mégis kitarzott a COBISS.CG⁸ megalakítása mellett. A montenegrói Nemzeti Könyvtár kellő számú és képzettségű szakembert biztosított a COBISS.CG adatbázis létrehozásához és folyamatos működtetéséhez.

A montenegrói Virtuális Könyvtár⁹ létrejötte több fázisban történt. Az ország területén lévő könyvtárakat hat csoportba sorolták: a Dorde Crnojevic Központi Nemzeti Könyvtár,¹⁰ egyetemi könyvtárak, szakkönyvtárak (a tudományos és művészeti akadémia és más kutatóintézetek könyvtárai), közkönyvtárak, iskolai könyvtárak, s más intézmények könyvtárai. A montenegrói központi adatbázisban 45 ezer bibliográfiai címleírás gyűlt össze. Az átszervezés, az előkészületek és a további munkálatok költségeit a budapesti Nyílt Társadalom Intézete, valamint a maribori IZUM támogatta. A COBISS.Net továbbfejlesztésének második fázisában, 2006 szeptemberében a montenegrói COBISS.CG keretében kilenc nagy könyvtár társította adatbázisait, köztük a Cetinjében lévő Nemzeti Könyvtár, a podgoricai¹¹ Egyetemi Könyvtár, továbbá öt egyetemi kari könyvtár Podgoricából, valamint a kotori és a nikšici regionális könyvtárak.

A Montenegrói Virtuális Könyvtár ugyanazon feladatokat látja el, mint az előzőekben olvashattuk. Tekintettel az ország területén élő többségi nemzetiséget alkotó montenegróiakra, valamint a kisebb létszámban élő szerbekre, a virtuális könyvtár három nyelvű kezelőfelülettel rendelkezik: latin betűs szerb és angol, valamint cirill betűs szerb nyelvű honlappal.

Macedónia

A macedón közös COBISS.MK¹² könyvtári adatbázis 2002-ben kezdte meg működését, az ezzel kapcsolatos alapszerződést a maribori IZUM és a szkopjei Nemzeti és Egyetemi Könyvtár között 2004-ben írták alá. Ennek értelmében a nemzeti könyvtár keretében létrehozták a VBM Centar nevű részleget, amely vállalta a COBISS.MK adatbázis folyamatos működtetését. A macedón művelődési minisztérium 2004–2005 folyamán jelentős pénzeszközöket fordított a nagyobb városokban lévő könyvtárak gépesítésére és a hálózat kiépítésére. A kezdeti időszakban a szkopjei Szent Kliment Ohridski Nemzeti Könyvtárban 192 634 bibliográfiai rekord átvételére került sor. Ehhez hozzácsatolták még a bitolai Szent Kliment Ohridski Egyetemi Könyvtár 50 520 bibliográfiai rekordját, majd a szkopjei Természettudományi és Matematikai Kar könyvtárának közreműködésével ezt újabb ötezer bibliográfiai adattal kibővítették. 2008 májusában a COBISS.MK adatbázisát 37 macedón könyvtár alkotta, a legjelentősebbek a Szent Kliment Ohridski Nemzeti és Egyetemi Könyvtár Szkopjében, a Macedón Tudományos és Művészeti Akadémia Szkopjében. 2008 tavaszán ez az adatbázis mintegy 380 000 bibliográfiai adatot tartalmazott. A virtuális könyvtár kezelőfelületét macedón nyelven cirill, míg az angol nyelvű változatot latin betűsen lehet használni.

Szerbia

Szerbiában a Tudományügyi, Technológiai Fejlesztési Minisztérium keretében több éves előkészület után sem sikerült létrehozni az egységes könyvtári bibliográfiai adatbázist. 2001-ben a Szerbiai Virtuális Könyvtár¹³ projektet a Nyílt Társadalom Alapítvány finanszírozta, ezzel a támogatással folytatódhatott a belgrádi Szerb Nemzeti Könyvtárban, az újvidéki Szerb Maticában és a belgrádi Sveztozar Markovic Egyetemi Könyvtárban a COBISS könyvtári adatbázis, amely két évvel később, 2003-ban kezdte meg működését.

A projekt első fázisában a szerbiai Virtuális Könyvtár adatbázisában 1 300 000 bibliográfiai rekordot tároltak, amelyek a belgrádi Szerb Nemzeti Könyvtár, az újvidéki Szerb Matica, a belgrádi Egyetemi Könyvtár, valamint a volt Jugoszláv Bibliográfiai és Információs Intézet készített. A hálózat kiépítését az Európa Bizottság TEMPUS-programja és a budapesti Nyílt Társadalom Alapítvány támogatta 250 000 euro értékben. E támogatást hardver- és szoftverbeszerzésre, a COBISS könyvtári modulcsomagok megvásárlására, valamint a könyvtárosok és a kezelőszemélyzet továbbképzésére fordították. 2005-ben 12 könyvtár, 2006 szeptember végéig további 14 intézmény kapcsolódott rá a COBISS rendszerre. 2006 októberében az adatbázis keretében már 56 könyvtár működött. A Szerbiai Virtuális Könyvtár alapítói között található az újvidéki Szerb Matica könyvtára, ahol jelentős számú magyar nyelvű dokumentum is van. A szerbiai COBISS virtuális könyvtár kezelőfelületét¹⁴ szerb nyelven cirill és latin betűs változatban lehet használni, de van angol nyelvű menükínálata is.

Érdemes megemlíteni még, hogy azon vajdasági könyvtárak, amelyek jelentős magyar nyelvű dokumentumállománnyal rendelkeznek (kivéve az újvidéki Szerb Matica könyvtárát) még nem tudtak, vagy nem sikerült nekik rákapcsolódnia az egységes szerbiai könyvtári adatbázisra. Hasonló módon a zentai székhelyű KAPOCS könyvtári csoport sem lett állandó tagja e több ország könyvtári hálózatát magába foglaló rendszernek. Mindez elsősorban az anyagi nehézségekre enged következtetni, amelltt most van folyamatban a vajdasági városi könyvtárak számítógépes parkjának kibővítése, és még nem kezdődött meg a könyvtárosok ilyen irányú továbbképzése sem.

A COBISS.Net adatbázis keretében közreműködő könyvtárak és a bibliográfiai rekordok száma országokként¹⁵

Ország	Webcím	Könyvtárak száma	Bibliográfiai rekordok
Szlovénia	http://www.cobiss.si/	367	3 283 086
Bosznia és Hercegovina	http://www.cobiss.ba/	22	258 517
Montenegró	http://vbcg.cnb.cg.ac.yu/cobiss/	24	124 280
Szerbia	http://vbsw.nbs.bg.ac.yu/cobiss/	85	1 854 610
Macedónia	http://www.nubsk.edu.mk/cobiss/	37	380 060
Összesen		535	5 900 553

* * *

COBISS tudományos értekezlet

A maribori IZUM minden év őszén kétnapos COBISS konferenciát szervez, ennek keretében jeles hazai és külföldi informatikai és könyvtártudományi szakemberek tartanak előadásokat és prezentációkat. Az elmúlt évben, november 28-án és 29-én az európai nemzetek kulturális kapcsolatainak tárgykörében a plenáris ülést követően négy szekció keretében mintegy negyven tudományos előadás hangzott el. A tavalyi tudományos konferenciának 414 résztvevője volt: Albániából 42, Bosznia és Hercegovinából 36, Bulgáriából 51, Montenegróból 24, Horvátországból 10, Koszovóból 25, Macedóniából 45, Szerbiából 59, Szlovéniából 119 és hárman más országokból.

Kiegészítésként említem meg, hogy a 2008 februárjában önállósult Koszovóban ez év tavaszán vette kezdetét a könyvtárak gépesítése, és az egységes országos adatbázis kialakítása. Az ottani könyvtárosok 1991 és 1999 között a priština-i Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban a COBISS adatbázist használták. Majd a több évig tartó háború ideje alatt a nemzetközi közigazgatási szervek (UNMIK) támogatásával az Aleph 500-as rendszerre próbáltak áttérni, amely az Ex libris nevű izraeli–amerikai cég adatfeldolgozó programja. Az adatbázis beindításáról szóló szerződést 2004 márciusában írták alá, de azt követően lényeges előrelépés nem történt. 2007 májusában húsz koszovói könyvtáros egyhetes továbbképzésen vett részt Mariborban az IZUM szervezésében, azt követően pedig több szlovéniai körzeti központi könyvtárban az adatbázis működésével ismerkedtek. 2005 óta minden évben a meghívottak között szerepelnek az albán kulturális minisztérium és a tiranai nemzeti könyvtár képviselői is. Hasonló módon, évek óta jelentős érdeklődés nyilvánul meg a bolgár könyvtári körökben is a COBISS program és a COBISS.Net adatbázis iránt.

Összegezőként elmondhatjuk, hogy az újonnan megalakult öt délszláv államban (Horvátország kivételével) több mint két évtizedes kitartó munkát követően sikerült mintegy 530 könyvtár adatbázisát integrálni. Ily módon betekintést nyerhetünk az opac katalógusok mellett most már a világhálón keresztül is egy-egy nemzeti közgyűjtemény, illetve egy választott könyvtár állományába.

JEGYZETEK

- 1 COBISS – Co-operative Online Bibliographic System and Services
- 2 2008. május 28-ai adatok alapján.
- 3 A hat tagköztársaság fővárosa: Belgrád, Zágráb, Ljubljana, Szarajevó, Szkopje, Podgorica.
- 4 Vajdaságban Újvidék, míg Koszovóban Priština.
- 5 Szlovénia, Bosznia és Hercegovina, Macedónia, Szerbia és Crna Gora (Montenegró) önálló könyvtári információs adatbázisai: www.cobiss.net [Letöltve: 2008. 05. 22.]
- 6 Srpska Republika – Boszniai Szerb Köztársaság Banja Luka székhellyel, amelyet a környező országok és a nagyhatalmak még 2008-ban sem ismertek el legitim államnak, illetve államalakulatnak.
- 7 <http://www.cobiss.ba/> [Letöltve: 2008. 05. 22.]
- 8 <http://cnbct.cnb.cg.ac.yu/cobiss/> [Letöltve: 2007. 11. 04.]
- 9 <http://cnbct.cnb.cg.ac.yu/cobiss/> [Letöltve: 2007. 11. 04.]

- 10 Centralna narodna biblioteka Crne Gore Dorde Crnojevic – magyarul: Dorde Crnojevic Központi Nemzeti Könyvtár.
- 11 Montenegróban a Nemzeti Könyvtár Cetinjében található, míg az Egyetemi Könyvtár a fővárosban, Podgoricában.
- 12 A macedón virtuális könyvtárnak cirill betűs kezelőfelülete van (<http://www.nubsk.edu.mk/cobiss/>) [Letöltve: 2007. 11. 04.]
- 13 VBS – Virtualna biblioteka Srbije – Szerbiai Virtuális Könyvtári Központ
- 14 <http://vbs.nbs.bg.ac.yu/cobiss/index-sc.html> [Letöltve 2007. 11. 04.]
- 15 2008. május 28-ai adatok

FORRÁSOK

- IZUM, Maribor <http://www.izum.si/> [Letöltve: 2008. 05. 28.]
COBISS.Net http://www.cobiss.net/default_slo.htm [Letöltve: 2008. 05. 26.]
COBISS Platform http://www.cobiss.net/platform_COBISS.htm [Letöltve: 2008. 05. 26.]

Papp József

A SALIS jubileumi konferenciája Seattle-ben

Az amerikai könyvtárosok legismertebb szervezete, az ALA (American Library Association) mellett számos más szakmai szervezet működik az Amerikai Egyesült Államokban. A többnyire könyvtárosok kezdeményezéséből létrejött független szakmai társaságok és érdekcsoportok egy-egy téma, funkció vagy érdekköré szerveződnek. Több közülük rendkívül aktív és nagy létszámú tagsággal rendelkezik, konferenciákat szervez, kiadványokat jelentet meg, lobbizik és virtuális közösséget alkot.

A SALIS (Substance Abuse Librarians and Information Specialists) a szenvedélybetegségekkel foglalkozó intézményekben dolgozó könyvtárosok és információs szakemberek szervezete. A harmincéves testület 2008. május 6–9-e között rendezte jubileumi konferenciáját a Washington állambeli Seattle városában (<http://www.salis.org/conference/conference.html>). A város közkedvelt konferenciaközpont: a Special Libraries Association is itt tartja éves összejövetelét idén, jövőre pedig a felsőoktatási és kutatóintézeti könyvtárosok (Association of College and Research Libraries) szervezik ide két évente megrendezett konferenciájukat.

A szervezet

A SALIS 1978-ban alakult, alapítását a két legjelentősebb állami szervezet, az Egyesült Államok Országos Kábítószerfüggőség Intézete (National Institute on